

Avvänjning utan stress

Text: Anne Adre-Isaksson

Foto: Privat

Hur vänjer man av fölet från stoet på bästa sätt och med minsta möjliga stress? Travhästen ställde frågan till Margareta Bendroth, som bedrivit uppfödning i drygt 40 år. –Ledstjärna i vår egen uppfödning har varit att arbeta så naturligt som möjligt. Kan man anpassa sin hästhållning till hästens grundläggande beteende får man hållbara, harmoniska hästar som växer lugnt och jämnt, anser Margareta.

I 27 års tid har Margareta och maken Staffan Philipsson låtit stona sköta avvänjningen själva.

Det var när Margareta började ta reda på hur avvänjning fungerar bland vildhästar som hon bestämde sig. Sedan dess har alla deras ston vant av sina föl själva.

–Vissa ston bestämmer sig bara en dag, att nu får du inte dia mer. Fölen är då oftast nio, tio månader gamla och accepterar det väldigt snabbt, säger Margareta.

–Andra ston börjar med att visa lite irritation och viftar med svansen, men fölungen kan vara envis och dia iallafall. Men efter ett par dagar eller ibland veckor, brukar de ge sig.

Det positiva med detta, menar Margareta, är att fölen växer upp i en flock med hästar i olika åldrar, vilket är naturligt för dem.

–Det är inte naturligt att plocka bort fölen och sätta dem i en egen grupp utan vuxna hästar. Fördelen med att de får gå kvar i en blandad grupp är att de blir fostrade av märarna och de känner trygghet när någon annan vaktar. Fölen kan sova i lugn och ro och blir mindre stressade.

En vild hästflock består av blandade kön i olika åldrar. Fölen går kvar med sina mammor i flocken i flera år. Om stoet är dräktigt på nytt diar fölet tills mamman själv vänjer av det vid cirka åtta, tio månaders ålder då det nya fostrets tillväxt är som störst.

Margareta och Staffan har märkt att föl som går kvar längre med stoet, blir lättare att uppföstra eftersom de vant sig vid att bli tillrättvisade av märarna.

De har ingen hingst i flocken och när hingstfölen är cirka ett år kan de bli ganska kaxiga. Då brukar de flyttas till en flock med andra vuxna valacker som flockledare som kan uppföstra dem.

–Detta skapar mycket mindre stress hos dem, säger Margareta.

Det viktiga diandet

Stoets mjölk är en exakt anpassad näringskälla för fölet. När det är runt åtta månader diar de fortfarande cirka tolv gånger per dygn. Inte bara för födens skull utan också för att de får trygghet av de feromoner som avges i juverområdet. Forskare har visat att även vuxna hästar känner trygghet av dessa feromoner.

En del uppfödare upplever att stoet

tappar mycket i vikt när de ammar sitt föl. Margareta tror dock att det främst beror på att man ger stoet för lite och för dåligt grovfoder.

Själv ser hon alltid till att stona har fri tillgång på näringsrikt grovfoder och är nogga med att tillskottsutfodra i tid på hösten.

–Vi har aldrig haft ett sto som förlorat hull när de gått kvar med sin fölunge. Men jag tror att det kan vara svårt att förstå hur mycket grovfoder

det faktiskt går åt. Det är viktigt att börja tillskottsutfodra i tid på hösten, med extra bra grovfoder.

–När det gäller creep-feeding anser vi att fölet ska lära sig äta ett smakligt och näringsrikt grovfoder och bara komplettera med kraftfoder vid behov.

Det är många föl som fötts upp hos Margareta och Staffan även om de aldrig varit några stora uppfödare. Men den naturliga avvänjningen har alltid fungerat bra. ▶

Margaretas tips på avvänjning utan stress

- Vänta så länge som möjligt med avvänjningen. Låt gärna stoet avvänja fölet själv. Fölets psykiska mognad är mycket större vid åtta månaders ålder än vid fem, sex månader. Är stoet inte dräktigt kan man vid behov avvänja fölet vid tiden för betäckning nästa år. Då är det lika gammalt som det hade varit om stoet själv hade vant av det.
- Om du har boxar – ha stora boxar till sto med föl så de kan gå tillsammans länge.
- Vill du använda stoet – lär fölungen att vara ensam eller med andra hästar under tiden.
- Om du måste avvänja – gör det gradvis. Ta bort fölet under natten eller över dagen till att börja med, kanske ihop med en kompis.
- Har du flera ston med föl eller andra hästar i en flock – plocka bort stona efter hand så att fölen har kvar tryggheten i flocken.
- Fölet har starkare band till mamman och syskonen än till jämnåriga kamrater. I flocken finns alltid hästar i olika åldrar – det är inte naturligt att dela upp hästar efter ålder.
- Om du måste ta bort fölet från flocken, sätt dem tillsammans med en eller ett par andra vuxna hästar för trygghetens skull, inte bara jämnåriga.
- Samarbeta med andra uppfödare.
- Hitta lösningar som är praktiska och bra både för dig och för hästen.

–Vi har stora boxar i stallet och vi brukar börja med att sära på sto och föl på nätterna när fölet är runt åtta månader eller när stoet börjar bli irriterat på fölet. Då får de stå i var sin box bredvid varandra. Jag tror att det är bättre med gradvis avvänjning. De får sedan gå kvar i en blandad flock, med föl och andra vuxna hästar. Att bara ha föl i en grupp vore som att ha en dagisgrupp med barn utan dagisfröken.

Hästar har starka familjeband och det tror Margareta inte att uppfödare i allmänhet tagit tillräckligt med hänsyn till.

–Varför måste vi göra det så krångligt, undrar hon. Vår ledstjärna är att göra det så naturligt som möjligt utan att vi ska bestämma vad som är rätt eller fel. 🐾

Vad har forskningen visat?

Många stuterier skiljer sto och föl åt när fölet är fem, sex månader. Orsakerna varierar - utrymmesbrist kan vara en anledning. Flera studier visar dock att man bör ta hänsyn till hur viktigt stoet är för fölets utveckling och socialisering med oss människor. Även efter avvänjningen är det viktigt att fölen får gå i grupper med vuxna hästar, visar bland annat studier av hästar i grupp, genomförda av Elke Hartmann, forskare vid SLU, sektionen för anatomi och fysiologi.

Resultaten från ett examensarbete av Britt-Inger Westberg och Marie Eriksson ("Samband mellan tidig ålder vid avskiljning och missriktat diande hos föl", Djursjukvårdsprogrammet, SLU, 2007) visar bland annat på samband mellan tidig ålder vid avskiljning och diförsök på andra föl. En av deras slutsatser är att det bästa är när stoet själv får avvänja, det vill säga vid en senare tidpunkt samt mer gradvis än vad människan gör.

Det är också viktigt för fölet att lära sig av stoet vad och var man äter samt

hur man betar sig mot andra hästar, människor och andra arter. Föl som fick gå kvar längre hos stoet behövde mindre tid i hanteringen inför kommande träning och hade lättare att ta till sig träningen. Flera studier visar att avvänjningen är den enskilt största faktorn till att hästen senare i livet utvecklar stereotypa beteendestörningar eller ett avvikande socialt beteende. Därför bör avvänjningsproceduren anpassas mer efter stoets naturliga avvänjning och människan bör tänka igenom om det är nödvändigt att utsätta fölet för den stress som en abrupt och tidig avvänjning innebär.

I vilt tillstånd stannar fölet nära modern och det nya fölet tills det är mellan ett och fyra år gammalt. Först då lämnar det sin mammas grupp.

Sara Muhonen, agronomie doktor disputerad vid SLU, och som driver företaget Equi-Nutrition, har gjort en beteendestudie (examensarbete 2003) av varmblodstravare, fem månader gamla, tre grupper med elva-tolv individer per grupp, hingsstar och ston blandade. Fölen gick

på bete med sina mödrar och hade fri tillgång till ensilage och creep-feeding. Varje eller varannan dag togs två till fyra ston bort från gruppen.

Följande noterades:

- Fölen vilade mindre ensamma (mer än fem meter från annat föl eller sto) under avvänjningsdagarna.
- Föl utan mödrar vilade mindre ensamma även dagarna efter avvänjningsdagarna.
- Föl utan mödrar vilade mindre ligande på sidan även dagarna efter avvänjningsdagarna.
- Under avvänjningsdagarna betade fölen utan mödrar mindre än föl med mödrar.
- Fölen diade cirka 1 gång per timme.
- Det var ovanligt att stona nekade fölen när de ville dia.
- Föl utan mödrar försökte dia andra föl.
- Alla föl, med eller utan mor, visade oftare aggression under avvänjningsdagarna.
- Föl utan mödrar visade oftare undergivenhet.